

Мирослава Дякович

Львівський національний університет
імені Івана Франка
civil.law.procedure@gmail.com

Деякі проблемні питання щодо розпорядження спільним сумісним майном подружжя в Україні

Сімейним кодексом України у ст. 60 закріплено, що дружина та чоловік, які придбали майно у шлюбі, мають рівні права на це майно. Законодавець установив презумпцію спільності майна, яке набувається подружжям або одним з подружжя у шлюбі: кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя (ч. 2 ст. 60 СК України).

У Сімейному кодексі України передбачено перелік об'єктів права спільної сумісної власності (ст. 61 СК України). Цей перелік не є вичерпним, що обумовлюється постійним розвитком цивільного обороту та виникненням нових об'єктів права власності, здійснення прав на які, у встановлених законом випадках, переноситься на площину сімейних правовідносин, оскільки безпосередньо пов'язане з реалізацією та захистом прав та законних інтересів їх учасників. Цікавим є те, що законодавець поширив презумпцію спільності майна за деяких обставин і на роздільне майно чоловіка та дружини. Це, зокрема, є можливим, якщо за час шлюбу роздільне майно кожного з подружжя істотно збільшилося у свої вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат другого з подружжя. У разі спору це майно за рішенням суду може бути визнане об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Здійснення подружжям права спільної сумісної власності часто породжує проблемні питання у практиків, наслідки здійснення — нерідко супроводжуються багатою судовою практикою. Хотілось би звернути увагу на проблемні

питання здійснення подружжям права спільної сумісної власності у контексті кредитних правовідносин та правовідносин, які виникають у зв'язку з реалізацією громадянами права на приватизацію.

Відповідно до ст. 63 СК України, дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. З іншого боку, діями одного з подружжя також може набуватися майно, яке в подальшому стає об'єктом спільної сумісної власності. Наприклад, договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї (ч. 4 ст. 65 СК України).

Зореслава Ромовська зазначає, що це положення було вироблено судовою практикою раніше, а законодавче закріплення одержало вже в Сімейному кодексі України¹. Таким чином, якщо одне з подружжя уклало договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, у тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Як бачимо, складність, яка виникає в такій категорії справ ще на стадії визначення об'єкта права спільної сумісної власності, відображається в правовідносинах у процесі здійснення права спільної власності, оскільки обов'язки, які випливають з таких договорів, поширюються на обох із подружжя.

Тому, як зазначає у своїй статті суддя Верховного Суду України Ярослав Романюк, під час розгляду такої категорії справ судам слід з'ясувати, в чій саме інтересах укладався договір одним із подружжя: свої особистих чи в інтересах сім'ї, оскільки відповідь на це питання має визначальний характер для правильного вирішення питання про правові наслідки такого договору².

У цьому контексті доволі цікавими є справи, які стосуються укладення одним із подружжя кредитного договору та отримання кредитних коштів. Насамперед, у цих випадках необхідно звертати увагу на мету укладення такого договору. Наприклад, один із подружжя одержав кредит з метою купівлі квартири для сім'ї, й у цьому випадку право власності на квартиру виникає в обох із подружжя, а квартира стає об'єктом права спільної сумісної власності, якщо інше не визначено в шлюбному договорі. Відповідно, обов'язок, який випливає з укладеного одним із подружжя договору в інтересах їхньої сім'ї, тобто погашення боргу, є обов'язком для обох із подружжя.

Під час підготовки узагальнення судової практики, яка виникає з кредитних правовідносин, предметом вивчення були справи про визнання недійсними кредитних договорів, договорів поруки, іпотеки та застави за звер-

¹ З. Ромовська, *Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар*, Київ 2009, с. 130.

² Я. Романюк, *Цивільно-правові наслідки договорів, укладених одним із подружжя*, „Вісник Верховного Суду України”, № 7 (131), 2011, с. 42.

ненням одного з подружжя, у яких суди мотивували свої рішення відсутністю згоди іншого з подружжя на укладення такого договору.

Наприклад, Рівненський міський суд рішенням від 20 жовтня 2009 року задовольнив позов Ш. І. до Ш. О. та АТ „Укрінбанк” про визнання недійсним кредитного договору між Ш. О. та АТ „Укрінбанк”. Ухвалюючи таке рішення, суд першої інстанції дійшов висновку, що цей договір виходить за межі дрібнопобутових договорів, а тому на його укладення необхідна згода іншого члена подружжя, а Ш. І. такої згоди своєму чоловіку не надавала.

Рішенням Апеляційного суду Рівненської області від 29 грудня 2009 р. це рішення суду першої інстанції було скасоване й ухвалене нове — про відмову в позові. В ухвалі апеляційного суду зазначено, що кредитний договір не є договором на розпорядження майна, належного подружжю, а тому обов’язкової згоди іншого із подружжя на укладення такого договору законом не передбачено³.

Позиція Верховного Суду України у згаданому вище узагальненні, згідно з яким кредитний договір є правочином щодо отримання у власність грошових коштів і створює обов’язки лише для позичальника як сторони договору, а не для другого з подружжя, є доволі суперечливою⁴. З цієї позицією не погоджується Ярослав Романюк і вважає її помилковою, оскільки, якщо за кошти, одержані в кредит одним із подружжя, придбано квартиру для сім’ї, то вона стає об’єктом спільної сумісної власності обох із подружжя⁵. Далі автор зазначає, що той факт, що в подальшому кредит самостійно погашено одним із подружжя, на розмір його частки у праві власності на квартиру не впливає, а може бути лише підставою для регресної вимоги до другого з подружжя.

Частково поділяємо цю думку. Питання регресних вимог, на нашу думку, можливі лише після розірвання шлюбу і поділу майна, оскільки специфіка сімейних правовідносин ґрунтується на презумпції спільності майна та здійсненні подружжям права спільної сумісної власності. Питання поділу майна подружжя може вирішуватися як у судовому порядку, якщо є спір, так і в договірному порядку. Тому суду необхідно буде здійснити оцінку доказів щодо укладення договору одним із подружжя в інтересах сім’ї і, відповідно, спільне використання подружжям цього майна.

Наприклад, у листопаді 2008 року Б. звернувся до Голосіївського районного суду міста Києва з позовом до А. В. та його дружини А. Г. про стягнення солідарно боргу за договором позики. Позивач зазначав, що в березні 2005 року А. В. позичив у нього 160 000 доларів США, які зобов’язався повернути до

³ Узагальнення судової практики розгляду цивільних справ, що виникають з кредитних правовідносин, „Інформаційний сервер Верховного Суду України”, <http://www.scourt.gov.ua>, с. 27.

⁴ Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з кредитних відносин, „Інформаційний сервер Верховного Суду України”, www.scourt.gov.ua, с. 46–47.

⁵ Я. Романюк, *Цивільно-правові наслідки договорів...*, с. 47.

1 січня 2007 року. У жовтні 2007 року А. В. повернув частину боргу в розмірі 110 000 доларів США, однак решту суми не повернув. Посилаючись на те, що відповідач позичив гроші в період перебування в шлюбі з А. Г. та на придбання квартири для їх сім'ї, позивач просив стягнути суму боргу в розмірі 50 000 доларів США солідарно з обох відповідачів.

У грудні 2009 року А. Г. звернулася до суду із зустрічним позовом до А. В. та Б. про визнання договору позики недійсним на тій підставі, що договір укладено в результаті зловмисної домовленості відповідачів, із метою змінити розмір їх з А. В. часток у спільному майні, про поділ якого зараз ведеться судовий спір, а насправді такий договір не укладався і розписки, які підтверджують його, є фіктивними.

Рішенням Голосіївського районного суду міста Києва від 16 лютого 2010 року, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 10 червня 2010 року, первісний позов задоволено, у задоволенні зустрічного відмовлено. Під час прийняття рішення суд взяв за основу письмову розписку А. В. про те, що він позичив кошти для придбання квартири для сім'ї і така фактично була придбана.

Скасовуючи це рішення в касаційній інстанції, колегія суддів Верховного Суду України в ухвалі від 02 березня 2011 року зазначила, що сама по собі розписка є переконливим доказом укладання та виконання договору позики у спорі між його сторонами, однак відповідно до положень ст. 212 ЦПК України підлягає належній оцінці у взаємозв'язку з іншими доказами у справі, особливо з огляду на ту обставину, що між подружжям А. В. та А. Г. існує інший спір про поділ майна⁶.

Аналіз ст. 65 СК України дає можливість прийти до висновку, що тільки в заголовку статті законодавець вживає термін „розпорядження” спільним майном подружжя, а в тексті норми акцент робиться на укладення подружжям договорів. Вважається, що під час укладення договорів (будь-яких) одним із подружжя, він діє за згодою другого з подружжя. У випадку укладення одним із подружжя договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово, а у випадку укладення договору, який потребує нотаріального засвідчення — нотаріально засвідчена. Саме тому не можна погодитися з висновками, які наведені в зазначеному вище узагальненні, що кредитний договір створює обов'язки лише для позичальника як сторони договору та не стосується другого з подружжя. Уважаємо зазначені висновки помилковими, оскільки під час укладення договорів одним із подружжя, крім зазначеного вище, слід також виходити з п. 4 ст. 65 СК України, а саме: укладення договору одним із подружжя в інтересах сім'ї. На нашу думку, законодавець поширив презумпцію згоди одного з подружжя і на правовідносини,

⁶ Ухвала колегії суддів Верховного Суду України від 02.03.2011 р., справа № 6 — 43988св10, „Інформаційний сервер Єдиного державного реєстру судових рішень України”, reyestr.court.gov.ua.

які виникають із договорів, укладених другим із подружжя в інтересах сім'ї. Таким чином, право на майно в таких випадках виникає в обох із подружжя.

Як виняток, якщо на придбання майна одним із подружжя використано майно чи кошти, набуті до шлюбу, на підставі договору дарування чи в порядку спадкування, або кошти, які належали одному з подружжя особисто, він може вимагати визначення в судовому порядку своєї частки у праві спільної сумісної власності з урахуванням цього вкладу або визнання цього майна об'єктом лише його права власності⁷.

Укладення одним із подружжя договору в інтересах сім'ї має також супроводжуватися використанням цього майна в інтересах сім'ї.

Цікавим є питання, яке ставить Ярослав Романюк щодо солідарного майнового обов'язку подружжя, у разі, якщо договір укладався одним із подружжя в інтересах сім'ї, а отримані за ним кошти використовувалися в інтересах сім'ї без згоди другого з подружжя. Поділяємо думку автора, що законодавець презюмує в цих випадках згоду другого з подружжя. Крім цього, на нашу думку, суд мав би брати до уваги мовчазну згоду другого з подружжя і розцінювати такі дії як схвалення другим із подружжя укладеного в інтересах сім'ї договору, що має стати єдиною підставою для обох із подружжя щодо виконання ними солідарного обов'язку, який виник із цього договору.

Ярослав Романюк зазначає, що навіть у разі, якщо суд встановить, що такі дії один із подружжя вчинив без згоди другого з подружжя, це може бути підставою для звільнення того, хто не давав згоди, від солідарного майнового обов'язку лише тоді, коли суд встановить, що сторони такого договору діяли недобросовісно⁸.

Питання щодо розпорядження майном, яке придбано та оформлено на одного з подружжя, який є суб'єктом підприємницької діяльності, потребує окремої уваги. Наприклад, будинок, квартира чи офісні приміщення, оформлені на фізичну особу-підприємця. Чи це майно слід вважати спільним майном подружжя? Пленум Верховного Суду України в постанові від 21.12.2007 р. № 11 *Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя* у п. 29 зазначив, що майно фізичної особи-підприємця не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Вважаємо, що такий висновок суперечить, насамперед, Конституції України, а також Цивільному кодексу України та іншим законодавчим актам.

Суб'єктами права власності за Цивільним кодексом є Український народ та інші учасники цивільних правовідносин, визначені ЦК України, тобто

⁷ Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. № 11 *Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя*, „Інформаційний сервер Єдиного державного реєстру судових рішень України”, reyestr.court.gov.ua

⁸ Я. Романюк, *Цивільно-правові наслідки договорів...*, с. 47.

фізичні та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 та 318 ЦК України).

Водночас, серед цього переліку відсутній такий суб'єкт права власності як фізична особа-підприємець.

Крім цього, Конституція України (ст. 41) та Цивільний кодекс України (ст. 325) закріпили право приватної власності, де суб'єктами виступають фізичні та юридичні особи. Фізичні та юридичні особи можуть бути власниками будь-якого майна, за винятком окремих видів майна, які відповідно до закону не можуть їм належати. Склад, кількість та вартість майна, яке може бути у власності фізичних та юридичних осіб, не є обмеженими. Законом може бути встановлено обмеження розміру земельної ділянки, яка може бути у власності фізичної та юридичної особи (ст. 325 ЦК України).

Отже, суб'єктом права власності законодавство визначає фізичну особу, яка може бути власником будь-якого майна, крім майна, яке не може знаходитись взагалі у власності фізичної особи, і, водночас, не виокремлює такого суб'єкта права власності як фізична особа-підприємець.

Виходячи з наведеного вище, дохід, одержаний від продажу квартири або будинку, що належить на правах власності фізичній особі, не можна розглядати як дохід, одержаний у межах здійснення цією фізичною особою підприємницької діяльності, і вказаний дохід, згідно з п. 177.6 ст. 177 Податкового кодексу України, оподатковується за загальними правилами, встановленими ст. 172 ПК України для платників податку — фізичних осіб⁹.

Отже, будь-яке майно, яке навіть оформлене на фізичну особу-підприємця, яка перебуває у шлюбі, слід відносити, на нашу думку, до спільної сумісної власності подружжя.

Інтерес як у науковців, так і в практиків викликають нововведення упроваджені Законом України *Про внесення зміни до статті 61 Сімейного кодексу України щодо об'єктів права спільної сумісної власності подружжя* від 11.01.2011 року за № 2913-VI¹⁰. Зазначений закон вніс повний дисбаланс у правовідносини, які виникли в громадян України у зв'язку з реалізацією Закону України *Про приватизацію державного житлового фонду*¹¹ та, відповідно, у правовідносини подружжя.

⁹ Роз'яснення Державної податкової адміністрації України від 21.06.2011 р. за № 11492/6/17-0715, „Інформаційний сервер ГО Міжрегіональний інститут розвитку нотаріату”, www.mirn.com.ua.

¹⁰ Закон України „Про внесення зміни до статті 61 Сімейного кодексу України щодо об'єктів права спільної сумісної власності подружжя” від 11.01.2011 року за № 2913-VI, „Офіційний вісник України”, 2011, № 8, с. 14.

¹¹ Закон України „Про приватизацію державного житлового фонду”, „Відомості Верховної Ради України”, 08.09.1992, № 36, с. 524.

Так, статтю 61 СК України доповнено частиною п'ятою, а саме: „Об'єктом права спільної сумісної власності подружжя є житло, набуте одним із подружжя під час шлюбу внаслідок приватизації державного житлового фонду, та земельна ділянка, набута внаслідок безоплатної передачі її одному з подружжя із земель державної або комунальної власності, у тому числі приватизації”.

Проведемо теоретично-правовий аналіз співвідношення положень Закону України *Про приватизацію державного житлового фонду* та внесених до ст. 61 СК України змін.

Однією з підстав набуття права власності громадянами України, відповідно до ст. 345 ЦК України, є набуття права власності в разі приватизації державного майна та майна, що є в комунальній власності.

Серед видів приватизації розрізняють приватизацію житлового та земельного фонду як конституційне право кожного громадянина. Відповідно до п. 5 ст. 5 Закону України *Про приватизацію державного житлового фонду*, кожний громадянин України має право приватизувати займане ним житло безоплатно в межах номінальної вартості житлового чеку або з частковою оплатою один раз.

Приватизація здійснюється шляхом безоплатної передачі громадянам квартир (будинків), кімнат у гуртожитках з розрахунку санітарної норми 21 квадратний метр загальної площі на наймача і кожного члена його сім'ї та додатково 10 квадратних метрів на сім'ю, або продажу надлишків загальної площі квартир (будинків) громадянам України, що мешкають у них або перебувають у черзі тих, хто потребує поліпшення житлових умов. Однак, зазначені надлишки громадяни могли придбати за рахунок, так званих, житлових чеків, або приватизаційних паперів, які отримували всі громадяни України і використовували під час приватизації державного житлового фонду або ж для приватизації частки майна державних підприємств, земельного фонду.

Отже, право на приватизацію квартир (будинків) державного житлового фонду з використанням житлових чеків отримали громадяни України, які постійно проживали в цих квартирах (будинках), або перебували на обліку осіб, які потребували поліпшення житлових умов, до введення у дію Закону України *Про приватизацію державного житлового фонду*. Іншими словами, приватизація є спеціальною правовою підставою набуття права власності на державне житло, адже суб'єктом такого набуття може бути не будь-який громадянин України, а лише той, хто відповідає вимогам приватизаційного законодавства, а відтак приватизація державного житла є індивідуальним актом його переходу у власність конкретного громадянина.

Передача займаних квартир (будинків, кімнат у гуртожитках) здійснюється у спільну сумісну або часткову власність за письмовою згодою всіх повнолітніх членів сім'ї, які постійно мешкають у цій квартирі (будинку, кімнаті в гуртожитку), у тому числі тимчасово відсутніх, за якими зберігається право на житло, з обов'язковим визначенням уповноваженого власника квартири (бу-

динку, кімнати в гуртожитку) (п. 2 ст. 8 Закону України *Про приватизацію державного житлового фонду*).

Отже, закон чітко визначив, що у випадку приватизації житла виникає або спільна сумісна, або спільна часткова власність членів сім'ї. Звернемо увагу, що в законі мова не йде про спільну сумісну власність подружжя. Це підкріплюється і тим, що законодавець визначив порядок здійснення прав щодо розпорядження приватизованим майном, який, за безпосередньою вказівкою, регулюється цивільним законодавством (ст. 12 Закону України *Про приватизацію державного житлового фонду*).

Якщо проаналізувати зміст поняття „майно, набуте подружжям за час шлюбу”, яке вживається у ст. 60 СК України, де передбачено підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя, то приходимо до висновку, що сімейне законодавство не розкриває його змісту. Олександр Дзера цілком слушно зазначає, що значення термінів „нажите”, „набуте” майно не має досі однозначного тлумачення. Така неоднозначність у розумінні цього терміна не сприяє ефективному застосуванню правових норм на практиці¹².

На нашу думку, спільність майна подружжя виникає під час шлюбу у випадку, коли докладаються спільні зусилля як чоловіка, так і дружини в набутті такого майна. Навіть якщо й один з них не мав самостійного заробітку (доходу) з причин навчання, ведення домашнього господарства, догляду за дітьми, хвороби і т. ін., то це означає, що він також своїми діями, які були спрямовані на спільне життя і створення умов для гармонійного розвитку сім'ї та її членів, брав участь у набутті майна, на яке поширюється правовий режим спільної сумісної власності.

Як зазначає Ірина Жилінкова, приватизована квартира *може* стати об'єктом права спільної власності подружжя лише за умов, що: подружжя є громадянами України; чоловік та дружина постійно проживали в квартирі, яка приватизується, або за ними зберігається право на житло; чоловік та дружина висловили своє бажання на приватизацію¹³.

Це свідчить про те, підкреслює Ірина Жилінкова, що під час приватизації виникають правовідносини „громадянин — держава Україна”, а не „чоловік — дружина”¹⁴.

Що ж до земельних ділянок, набутих громадянами України внаслідок безоплатної приватизації, то, на думку Пленуму Верховного Суду України, окрема земельна ділянка, одержана громадянином у період шлюбу в приватну власність шляхом приватизації, є його особистою приватною власністю, а не спільною сумісною власністю подружжя, оскільки йдеться не про майно, нажите подружжям у шлюбі, а про одержану громадянином частку зі земельного

¹² *Сімейне право України*, за ред. В. Гопанчука, Київ 2002, с. 106–107.

¹³ *Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар*, за ред. І. Жилінкової, Харків 2008, с. 206.

¹⁴ Там само, с. 185.

фонду (п. 18-2 Постанови Пленуму Верховного Суду України *Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ* від 16.04.2004 № 7¹⁵).

Отже, правом на безоплатне отримання земельних ділянок, відповідно до ст. 116 Земельного кодексу України, може скористатися як чоловік, так і дружина, зокрема, приватизувати окремо земельні ділянки різного цільового призначення.

Оскільки більшість громадян вже здійснили своє право на приватизацію, то якщо реалізовувати п. 5 ст. 61 СК України, знову ж постає питання, з якого моменту ця норма вступає в дію. На жаль, законодавець не зазначив цього. Оскільки закон не має зворотної сили, що підтверджує ст. 58 Конституції України, у якій встановлено, що акти цивільного законодавства, як й інші нормативні акти, не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують цивільну відповідальність особи, то презюмуємо, що його норми поширюються на правовідносини, які виникли після набрання ним чинності. Проте, Міністерство юстиції України у своєму листі безпідставно та юридично нелогічно, на нашу думку, поширило дію цієї норми і на правовідносини, які виникли до її прийняття. Так, у листі зазначено, що, зважаючи на те, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, та, враховуючи вищезазначені зміни до ст. 61 СК України, житло або земельна ділянка, одержана у власність за час шлюбу на ім'я одного з подружжя у результаті приватизації, буде вважатися спільною сумісною власністю подружжя. Таким чином, нотаріус під час посвідчення договорів відчуження майна, набутого одним із подружжя шляхом приватизації, обов'язково має долучати до справ згоду другого з подружжя на таке відчуження, незалежно від дати набрання чинності Закону України *Про внесення зміни до статті 61 Сімейного кодексу України щодо об'єктів права спільної сумісної власності подружжя*¹⁶. Це означає, що нотаріальна практика, яка відносила приватизацію житла, земельних ділянок до особистої приватної власності дружини, чоловіка до внесення цих змін, може опинитись у вкрай небезпечній ситуації. Правочини, предметом яких було майно, набуте шляхом приватизації, посвідчені нотаріусами до 2011 року, можуть бути оскаржені одним із подружжя в суді, права якого таким чином будуть порушені (як от відчуження житла після розірвання шлюбу, яке було приватизоване одним із подружжя разом із батьками, під час шлюбу).

¹⁵ Постанови Пленуму Верховного Суду України *„Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ”* від 16.04.2004 № 7, „Вісник Верховного Суду України”, 2004, № 6, с. 22.

¹⁶ Лист Міністерства юстиції України від 13.05.2001 р. за № 4208-0-33-11-31, www.rada.gov.ua.

Реалізація рекомендацій Міністерства юстиції України може призвести до конкретних негативних ситуацій, які не піддаються осмисленню з позицій принципів розумності та справедливості, що підтверджують наступні міркування.

Наприклад, громадянин А., у 1990 році приватизував державну квартиру, яку згодом цього ж року продав, і за отримані від продажу кошти придбав легковий автомобіль. У 2003 році гр. А. зареєстрував шлюб з гр. П., яка в цьому ж році приватизувала свою державну квартиру. Відповідно до рекомендацій Міністерства юстиції України гр. А. має стати співвласником квартири, приватизованої його дружиною. За таких обставин гр. А. виявиться у більш вигідному матеріальному становищі, адже він одержав кошти за приватизовану квартиру в свою особисту власність і водночас набув право спільної сумісної власності у приватизованій дружиною квартирі, що свідчить про його несправедливе збагачення за рахунок іншої особи.

Заради об'єктивності зазначимо, що аналогічними будуть наслідки, якщо припустити, що відсутні зазначені вище рекомендації Міністерства юстиції України, а Закон України від 11 січня 2011 року поширюється лише на правовідносини, які виникатимуть після набрання ним чинності. Так, припустимо, що громадяни А. і П. вчинили вищезгадані приватизаційні дії, але вступили в шлюб після набрання чинності Законом України від 11 січня 2011 року. Знову ж, треба констатувати наявність факту невинного встановлення несправедливих майнових переваг для одного з подружжя.

Майнова несправедливість не усувається й тоді, коли, наприклад, гр. А. і гр. П., вступили в шлюб після набрання чинності Законом України від 11 січня 2011 року і стали проживати в квартирі державного житлового фонду, право на приватизацію якої виникло лише у дружини, до набрання чинності зазначеного Закону. У травні 2011 р. гр. П. приватизувала квартиру. Відповідно до ч. 5 ст. 61 СК України чоловік, який не мав права на приватизацію квартири, набуде на неї прав співвласника. Знову ж таки, буде мати місце порушення принципу справедливості. Більше того, порушення режиму спільної сумісної власності на таке майно суперечить певною мірою статтям 57 та 60 СК України, які встановлюють визначальні засади відносин власності дружини та чоловіка, згідно з якими майно, набуте ними до шлюбу, є особистою власністю кожного з них, а набуте подружжям за час шлюбу — їх спільною сумісною власністю. У нашому випадку право на приватизацію державного житла виникло до шлюбу, а відтак логічно вважати його роздільною власністю дружини.

Отже, застосування нової ч. 5 ст. 61 СК України в багатьох ситуаціях може спричинити негативні наслідки.

Приватизація державного житлового фонду, земельних ділянок — це право кожного громадянина України, яке закріплено законом, і на нашу думку, п. 5 щодо поширення правового режиму спільної сумісної власності подружжя на приватизоване майно, має бути виключений із ст. 61 СК України та, відповідно,

включений до переліку майна, яке відноситься до особистої приватної власності кожного з подружжя (ст. 57 СК України). Такі зміни до ст. 61 СК України, до речі, вже є підготовлено та зареєстровано у Верховній Раді України 05.07.2011 року за № 8748 у формі законопроекту *Проект Закону про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо об'єктів права особистої приватної власності подружжя*¹⁷.

Узагальнюючи зазначені вище питання практики, які виникають у зв'язку зі здійсненням подружжям спільної сумісної власності, необхідно зазначити, що причиною порушення прав та законних інтересів подружжя є не помилки, які допускають нотаріуси та суди під час застосування норм матеріального чи процесуального права, а відсутність сформованої законодавчої політики у сфері сімейних правовідносин, що відображається у відсутності системності та логічної довершеності у законотворчості.

¹⁷ Доступно на інформаційному сервері Верховної Ради України: www.rada.gov.ua.

Myroslawa Diakowycz

Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki we Lwowie
civil.law.procedure@gmail.com

Niektóre problematyczne zagadnienia dotyczące rozporządzania wspólnym majątkiem małżonków na Ukrainie

Kodeks rodzinny Ukrainy w art. 60 określa, że małżonkowie, którzy nabyli majątek w czasie trwania małżeństwa, mają do niego równe prawa. Ustawodawca ustalił domniemanie wspólności majątku nabytego przez małżonków lub przez jednego z nich w czasie trwania małżeństwa: każda rzecz nabyta w czasie trwania małżeństwa, oprócz przedmiotów osobistego użytku, jest podmiotem prawa wspólnej własności małżonków (cz. 2 art. 60 k.r. Ukrainy).

W Kodeksie rodzinnym Ukrainy przewidziana jest lista podmiotów prawa wspólnej własności (art. 61 k.r. Ukrainy). Lista ta nie jest wyczerpująca wskutek stałego rozwoju obrotu cywilnego i powstawania nowych obiektów prawa własności. Realizacja praw, na które w ustalonych przez prawo wypadkach przenosi się płaszczyznę stosunków rodzinno-prawnych, jest powiązana z realizacją i ochroną praw oraz interesów ich uczestników. Ciekawe wydaje się to, że ustawodawca rozszerzył domniemanie wspólności majątku w pewnych okolicznościach także na rozdzielną majątek każdego z małżonków. Jest to możliwe, jeśli w czasie trwania małżeństwa rozdzielną majątek każdego z małżonków istotnie zwiększył swoją wartość wskutek wspólnych nakładów i wydatków pieniężnych drugiego z małżonków. W razie sporu majątek wskutek decyzji sądu może być uznany za podmiot prawa wspólnej własności małżonków.

Realizacja przez małżonków prawa wspólnej własności często powoduje wiele problemów wśród praktyków, a skutki realizacji nierzadko obfitują bogatym orzecznictwem. Chcielibyśmy zwrócić uwagę na problematyczne zagadnienia realizacji przez małżonków prawa wspólnej własności w kontekście stosunków kredytowych

i stosunków prawnych powstających w związku z realizacją przez obywateli prawa do prywatyzacji.

Odpowiednio do art. 63 k.r. Ukrainy, małżonkowie mają równe prawa do posiadania, korzystania i rozporządzenia majątkiem, który należy się im na prawie wspólnej własności, jeśli umowa nie stanowi inaczej. Jednocześnie poprzez działania jednego z małżonków może być nabywny majątek, który później staje się podmiotem wspólnej własności. Na przykład umowa zawarta przez jednego z małżonków w interesie rodziny nakłada obowiązki na drugiego z małżonków, jeśli majątek otrzymany zgodnie z umową jest wykorzystany w interesie rodziny (cz. 4 art. 65 k.r. Ukrainy).

Zdaniem niektórych przedstawicieli prawa ukraińskiego, m.in. Zoresławy Romowskiej, przepis ten został wypracowany przez wcześniejsze orzecznictwo, a został prawnie unormowany w Kodeksie rodzinnym Ukrainy¹. Jeśli więc jeden z małżonków zawarł umowę w interesie rodziny, to pieniądze i inny majątek, w tym honorarium, które uzyskano zgodnie z tą umową, są podmiotami prawa wspólnej własności małżonków. Jak widzimy, trudność powstająca w takiej kategorii spraw jeszcze na etapie określenia podmiotu prawa wspólnej własności wpływa na stosunki prawne w trakcie realizacji prawa wspólnej własności, ponieważ obowiązki wynikające z takich umów obowiązują obu małżonków.

Dlatego, jak zaznacza w swoim artykule sędzia Sądu Najwyższego Ukrainy Jarosław Romaniuk, podczas rozpatrywania takiej kategorii spraw przez sąd trzeba wyjaśnić, w czym właściwie interesie zawarta została umowa przez jednego z małżonków: w swoim osobistym czy rodziny, ponieważ odpowiedź na to pytanie ma określający charakter dla prawidłowego rozstrzygnięcia zagadnienia o skutkach prawnych takiej umowy².

W tym kontekście dość ciekawe są sprawy dotyczące zawarcia przez jednego z małżonków umowy kredytowej i otrzymania środków kredytowych. W tym wypadku najpierw trzeba zwrócić uwagę na cel zawarcia takiej umowy. Na przykład jeden z małżonków otrzymał kredyt na kupno mieszkania dla rodziny i w tym wypadku prawo własności do mieszkania mają oboje małżonkowie, a mieszkanie staje się podmiotem prawa wspólnej własności, jeśli inaczej nie określono w majątkowej umowie małżeńskiej. Odpowiednio, obowiązek, który wynika z zawartej przez jednego z małżonków w interesie rodziny umowy umorzenia długu, jest obowiązkiem obojga małżonków.

W orzeczeniach sądowych, które dotyczą stosunków kredytowych, przedmiotem analizy były sprawy dotyczące unieważnienia umów kredytowych, umów poręczenia, hipoteki i zastawu w sytuacji, kiedy jeden z małżonków nie zawarł umowy.

Na przykład Sąd Miejski w Równem w decyzji z 20 października 2009 roku uwzględnił powództwo S.I. do S.O. i Ukribank S.A. o uznaniu umowy kredytowej za nieważną. Podejmując taką decyzję, sąd pierwszej instancji doszedł do wniosku,

¹ Z. Romanows'ka, *Simejnyj kodeks Ukrainy: naukowo-praktycznyj komentar*, Kyjiw 2009, s. 130.

² Ja. Romaniuk, *Cywilno-prawowi naslidky dohoworiw, ukladenych odnym iz podruzżia*, „Wisnyk Werhownoho Sudu Ukrainy” nr 7 (131), 2011, s. 42.

że ta umowa wychodzi poza zakres umów w drobnych bieżących sprawach życia codziennego i dlatego na jej zawarcie jest potrzebna zgoda innego małżonka, a S.I. takiej zgody swojemu małżonkowi nie dawała.

Decyzją Sądu Apelacyjnego obwodu rówieńskiego z 29 grudnia 2009 roku decyzja sądu pierwszej instancji została skasowana i uchwalono nową — o odmowie przyjęcia powództwa. W uchwale Sądu Apelacyjnego zaznaczono, że umowa kredytowa nie jest umową dotyczącą rozporządzenia majątkiem należnym małżonkom i dlatego prawo nie przewiduje obowiązkowej zgody drugiego z małżonków na zawarciu takiej umowy³.

Stanowisko Sądu Najwyższego Ukrainy w wyżej wspomnianym uogólnieniu, według którego umowa kredytowa jest czynnością prawną dotyczącą otrzymania na własność środków pieniężnych i stwarza obowiązki tylko dla pożyczkobiorcy jako strony umowy, a nie dla drugiego z małżonków, jest sprzeczne⁴. Z tym stanowiskiem nie zgadza się Jarosław Romaniuk i uważa je za błędne, stwierdzając, że jeśli za środki otrzymane z kredytu jeden z małżonków nabył mieszkanie dla rodziny, to staje się ono obiektem wspólnej własności obu małżonków⁵. Dalej autor podkreśla, że fakt spłaty kredytu przez jednego z małżonków nie ma wpływu na przyszłe roszczenia wobec drugiego małżonka.

Po części można się z tym poglądem zgodzić. Kwestie roszczeń regresowych, jak się wydaje, są możliwe tylko po rozwiązaniu małżeństwa i podziale majątku, ponieważ specyfika stosunków rodzinno-prawnych bazuje na domniemaniu wspólności majątku i realizacji przez małżonków prawa wspólnej własności. Kwestia podziału majątku małżonków może być rozwiązana zarówno w trybie sądowym, jeśli jest spór, jak i w trybie umownym. Dlatego do sądu należy ocena dowodów dotyczących zawarcia umowy przez jednego z małżonków w interesie rodziny i, odpowiednio, dotyczących korzystania przez małżonków z tego majątku wspólnie.

Na przykład w listopadzie 2008 roku B. zwrócił się do Gołosijiwskiego Sądu Rejonowego miasta Kijowa z powództwem do A.W. i jego żony A.H. o ściągnięcie długu od każdego z nich, zgodnie z umową pożyczki. Skarżący zaznaczał, że w marcu 2005 roku A.W. pożyczył od niego 160 000 dolarów USA, które zobowiązał się zwrócić przed 1 stycznia 2007 roku. W październiku 2007 roku A.W. zwrócił część długu w wysokości 110 000 dolarów USA, jednak reszty sumy nie zwrócił. Powołując się na to, że pozwany pożyczył pieniądze w czasie trwania małżeństwa z A.H. na nabycie mieszkania dla ich rodziny, skarżący prosił o wyegzekwowanie sumy długu w wysokości 50 000 dolarów USA od każdego z pozwanych.

³ Uzahalennia sudowoji praktyky rozhladu cywilnych sprav, szczo wynikajut' z kredytnych prawowidnosyn, „Informacijnyj serwer werhownoho Sudu Ukrainy”, <http://www.scourt.gov.ua>, s. 27.

⁴ Sudowa praktyka rozhladu cywilnych sprav, szczo wynikajut' z kredytnych widnosyn, „Informacijnyj serwer werhownoho Sudu Ukrainy”, www.scourt.gov.ua, s. 46–47.

⁵ Ja. Romaniuk, *Cywilno-prawowi naslidky dohoworiw...*, s. 47.

W grudniu 2009 roku A.H. zwróciła się do sądu z powództwem wzajemnym do A.W. i B. o uznanie umowy pożyczki za nieważną na tej podstawie, że umowa została zawarta wskutek świadomie szkodliwego porozumienia między pozwanymi. Powstał spór co do części majątku wspólnego wynikający z nieistniejącej umowy. Okazało się bowiem, że umowa była fikcyjnym dokumentem.

Decyzją Gołosijiwskiego Sądu Rejonowego miasta Kijowa z 16 lutego 2010 roku, pozostawioną bez zmian decyzją Sądu Apelacyjnego m. Kijowa z 10 czerwca 2010 roku, pierwotne powództwo zostało uwzględnione, natomiast uwzględnienie powództwa wzajemnego odrzucono. Przy podjęciu decyzji sąd wziął pod uwagę dokument pisemny stwierdzający, że A.W. pożyczył pieniądze na kupno mieszkania dla rodziny i takie mieszkanie faktycznie było kupione.

Unieważniając tę decyzję w instancji kasacyjnej, kolegium sędziów Sądu Najwyższego Ukrainy w uchwale z 2 marca 2011 roku zaznaczyło, że sam dokument jest przekonującym dowodem zawarcia i wykonania umowy pożyczki w sporze między jego stronami, jednak odpowiednio do przepisów art. 212 k.p.c. Ukrainy kwestia ta podlega należytej ocenie w związku z innymi dowodami w sprawie, zwłaszcza ze względu na tę okoliczność, że między małżonkami A.W. i A.H. istnieje inny spór o podział majątku⁶.

Analiza art. 65 k.r. Ukrainy pozwala dojść do wniosku, że tylko w tytule artykułu ustawodawca używa terminu „rozporządzenie” majątkiem wspólnym małżonków, a w tekście przepisu kładzie się nacisk na zawarcie umów przez małżonków. Uważa się, że jeden z małżonków, zawierając umowę (jakąkolwiek), działa za zgodą drugiego. W przypadku zawarcia przez jednego z małżonków umów dotyczących majątku o znacznej wartości zgoda drugiego z małżonków powinna być złożona na piśmie, a w razie zawarcia umowy wymagającej poświadczenia notarialnego — poświadczona notarialnie. Właśnie dlatego nie możemy zgodzić się z wnioskami wymienionymi w powyższym uogólnieniu, że umowa kredytowa stwarza obowiązki tylko dla pożyczkobiorcy jako strony umowy i nie dotyczy drugiego z małżonków. Uważamy wymienione wnioski za błędne, ponieważ przy zawarciu umów przez jednego z małżonków, oprócz powyższego, trzeba również brać pod uwagę pkt 4 art. 65 k.r. Ukrainy, a mianowicie zawarcie umowy przez jednego z małżonków w interesie rodziny. Naszym zdaniem, ustawodawca rozszerzył domniemanie zgody jednego z małżonków również na stosunki prawne powstające z umów zawartych przez drugiego z małżonków w interesie rodziny. Prawo do majątku w takich wypadkach mają oboje małżonkowie.

Wyjątkiem jest sytuacja, gdy do nabycia majątku przez jednego z małżonków wykorzystano majątek drugiego małżonka sprzed zawarcia małżeństwa na podstawie umowy darowizny, w trybie dziedziczenia lub gdy środki należały się jednemu z małżonków osobiście. Może on wówczas żądać ustalenia w trybie sądowym prawa

⁶ Uchwała Kolegium Sędziów Sądu Najwyższego Ukrainy z 2.03.2011 r., sprawa nr 6 — 43988cb10, „Informacyjny serwer Jedynoho derżawnoho rejestru sudowych riszen” Ukrainy”, reyestr.court.gov.ua.

do swojej części wspólnej własności z uwzględnieniem tego wkładu lub uznania tego majątku za obiekt tylko tego prawa własności⁷.

Zawarcie przez jednego z małżonków umowy w interesie rodziny powinno być zgodne z wykorzystaniem tego majątku w interesach rodziny (powinno odbyć się za zgodą drugiego małżonka).

Ciekawa jest kwestia, którą podaje Jarosław Romaniuk, dotycząca wspólnego obowiązku majątkowego małżeństwa, jeżeli umowa została zawarta przez jednego z małżonków w interesach rodziny, a otrzymane zgodnie z nią pieniądze były wykorzystywane w interesach rodziny bez zgody drugiego z małżonków. Zgadzamy się z opinią autora, że ustawodawca domniemuje w tych wypadkach zgody drugiego z małżonków. Oprócz tego, naszym zdaniem, sąd powinien brać pod uwagę milczenie drugiego z małżonków i oceniać je jako zgodę drugiego z małżonków na zawarcie umowy, która powinna stać się jedyną podstawą dla obojga małżonków dotyczącą wypełniania przez nich wspólnego obowiązku zaistniałego wskutek tej umowy.

Romaniuk podkreśla, że nawet jeżeli sąd ustali, że takie działanie zostało dokonane bez zgody jednego z małżonków, to sytuacja ta może stać się podstawą do zwolnienia tego, który nie wyrażał zgody na wspólne wykonywanie obowiązku majątkowego, ale tylko wtedy, gdy sąd ustali, że strony takiej umowy nie działały w dobrej wierze⁸.

Osobno należy przyrzeć się zagadnieniom dotyczącym rozporządzania majątkiem nabytym i zapisanym na jednego z małżonków, który jest podmiotem działalności gospodarczej, na przykład w sytuacji, gdy dom, mieszkanie czy pomieszczenia biurowe są zapisane na osobę fizyczną — przedsiębiorcę. Czy ten majątek powinien być uznawany za wspólny majątek małżonków? Plenum Sądu Najwyższego Ukrainy w Uchwale z 21 grudnia 2007 r. nr 11 o praktyce stosowania przez sądy ustawodawstwa podczas rozpatrywania spraw dot. prawa do zawarcia małżeństwa, rozwiązania małżeństwa, uznania go za nieważne i podział wspólnego majątku małżonków w pkt 29 zaznaczył, że majątek osoby fizycznej — przedsiębiorcy nie jest podmiotem wspólnej własności małżonków. Uważamy, że taki wniosek przeczy przede wszystkim Konstytucji Ukrainy, a także Kodeksowi cywilnemu Ukrainy oraz innym aktom prawodawczym.

Podmiotem prawa własności, według Kodeksu cywilnego, jest naród ukraiński oraz inni uczestnicy stosunków cywilnoprawnych określani w k.c. Ukrainy, czyli osoby fizyczne i prawne, Ukraina, Autonomiczna Republika Krymu, samorządy terytorialne, obce kraje i inne podmioty prawa publicznego (art. 2, 318 k.c. Ukra-

⁷ Postanowienie Plenum Sądu Najwyższego Ukrainy z 21.12.2007 r. Nr 11 o praktyce stosowania przez sądy ustawodawstwa podczas rozpatrywania spraw dot. prawa do zawarcia małżeństwa, rozwiązania małżeństwa, uznania go za nieważne i podział wspólnego majątku małżonków, „Informacyjny serwer Jedynoho derżawnoho rejestru sudowyh riszen” Ukrainy”, reyestr.court.gov.ua.

⁸ Ja. Romaniuk, *Cywilno-prawowi naslidky dohovoriw...*, s. 47.

iny). W przywołanym spisie brakuje takiego podmiotu prawa własności jak osoba fizyczna — przedsiębiorca.

Oprócz tego w Konstytucji Ukrainy (art. 41) i Kodeksie cywilnym Ukrainy (art. 325) zostało ustanowione prawo własności prywatnej, gdzie podmiotami są osoby fizyczne i prawne. Osoby fizyczne i prawne mogą być właścicielami jakiegokolwiek majątku z wyjątkiem rozdzielnych majątków, które zgodnie z prawem im się nie należą.

W ustawodawstwie podmiotem prawa własności jest osoba fizyczna, która może być właścicielem jakiegokolwiek majątku, oprócz majątku, który nie może podlegać własności osoby fizycznej, i jednocześnie nie ma takiego podmiotu prawa własności jak osoba fizyczna-przedsiębiorca.

Wychodząc z powyższego, należy stwierdzić, że dochód ze sprzedaży mieszkania lub domu, który zgodnie z prawem jest własnością osoby fizycznej, nie może być rozpatrywany jako dochód uzyskany od prowadzenia przez tę osobę fizyczną działalności gospodarczej. Wskazany dochód, według pkt 177.6 art. 177 Kodeksu podatkowego Ukrainy, podlega opodatkowaniu zgodnie z ogólnymi regułami określonymi w art. 172 k.p. Ukrainy dla płatników podatku — osób fizycznych⁹.

W tej sytuacji jakiegokolwiek majątek, który nawet jest zapisany na osobę fizyczną-przedsiębiorcę, pozostającą w związku małżeńskim, należałoby zaliczać, naszym zdaniem, do wspólnej własności małżonków.

Zarówno wśród teoretyków, jak i praktyków duże zainteresowanie wywołują zmiany powstałe w wyniku uchwalenia Ustawy o wprowadzeniu zmiany do art. 61 Kodeksu rodzinnego Ukrainy, dotyczącej podmiotów prawa wspólnej własności małżonków z 11 stycznia 2011 roku, Nr 2913-VI. Wspomniana ustawa wprowadziła całkowity brak równowagi w stosunkach prawnych zaistniałych wśród obywateli Ukrainy w związku z realizacją prawa o prywatyzacji Państwowego Funduszu Mieszkaniowego.

Artykuł 61 k.r. uzupełniła część piątą o następującej treści:

Podmiotem prawa wspólnej własności małżonków jest mieszkanie nabyte przez jednego z małżonków w czasie trwania małżeństwa wskutek prywatyzacji Państwowego Funduszu Mieszkaniowego oraz działka rolna nabyta wskutek bezpłatnego przekazania jej jednemu z małżonków z ziem własności państwowej lub komunalnej, w tym prywatyzacji.

Przeprowadźmy analizę teoretycznoprawną współzależności przepisów Ustawy Ukrainy o prywatyzacji Państwowego Funduszu Mieszkaniowego i wprowadzonych do art. 61 k.r. Ukrainy zmian.

Jedną z podstaw nabycia prawa własności przez obywateli Ukrainy odpowiednio do art. 345 k.c. Ukrainy jest nabycie prawa własności w trakcie prywatyzacji majątku państwowego i majątku, który jest własnością komunalną.

⁹ Wyjaśnienie Państwowej Administracji Podatkowej Ukrainy z 21.06.2011 r. Nr 11492/6/17-0715, „Informacyjny serwer Ho mizrehionalnyj instytut rozwytku notariatu”, www.mirn.com.ua.

Wśród rodzajów prywatyzacji wyróżniamy prywatyzację przez fundusz mieszkaniowy i fundusz ziemi jako konstytucyjne prawo każdego obywatela. Zgodnie z pkt 5 art. 5 Ustawy o prywatyzacji Państwowego Funduszu Mieszkaniowego każdy obywatel Ukrainy ma prawo do sprywatyzowania zajmowanego przez siebie mieszkania bezpłatnie w granicach wartości nominalnej czeku mieszkaniowego lub z częściową jednorazową dopłatą.

Prywatyzacja dokonywana jest w wyniku bezpłatnego przekazania obywatelom mieszkań (domów), pokoiów w akademikach z uwzględnieniem normy sanitarnej 21 m² powierzchni ogólnej na najemcę i każdego członka jego rodziny oraz dodatkowo 10 m² na rodzinę lub w wyniku sprzedaży nadmetrażu powierzchni ogólnej mieszkań (domów) obywatelom Ukrainy, którzy mieszkają w nich, czekają na nie lub potrzebują poprawy warunków mieszkaniowych. Jednak wspomniany nadmetraż mieszkaniowy obywatele mogli kupić za tak zwane чеки mieszkaniowe lub papiery prywatyzacyjne, które otrzymywali wszyscy obywatele Ukrainy i wykorzystywali je podczas prywatyzacji Państwowego Funduszu Mieszkaniowego lub do prywatyzacji części majątku przedsiębiorstw państwowych, funduszu ziemi.

Zgodnie z tym prawo do prywatyzacji mieszkań (domów) Państwowego Funduszu Mieszkaniowego przy wykorzystaniu czeków mieszkaniowych otrzymali obywatele Ukrainy, którzy stale mieszkali w tych mieszkaniach (domach) albo byli wpisani na listę osób potrzebujących poprawy warunków mieszkaniowych do chwili wejścia w życie Ustawy o prywatyzacji Państwowego Funduszu Mieszkaniowego. Innymi słowy prywatyzacja jest specjalną podstawą prawną nabycia prawa własności do mieszkania państwowego, ponieważ podmiotem takiego nabycia może być nie jakikolwiek obywatel Ukrainy, lecz tylko ten, który odpowiada wymaganiom ustawodawstwa prywatyzacyjnego, i dlatego prywatyzacja mieszkania państwowego staje się prawem podmiotowym każdego obywatela.

Przekazanie zajmowanych mieszkań (domów, pokoiów w akademikach) na wspólną własność lub na własność ułamkową dokonuje się w wyniku zgody pisemnej wszystkich pełnoletnich członków rodziny, którzy stale mieszkają w tym mieszkaniu (domu, pokoju w akademiku), w tym tymczasowo nieobecnych, którym przysługuje prawo do mieszkania, z obowiązkowym wyznaczeniem uprawnionego właściciela mieszkania (domu, pokoju w akademiku) (pkt 2 art. 8 Ustawy o prywatyzacji Państwowego Funduszu Mieszkaniowego).

Ustawa wyraźnie określiła, że w razie prywatyzacji mieszkania powstaje wspólna lub wspólna ułamkowa własność członków rodziny. Zwróćmy uwagę, że w ustawie nie mówimy o wspólnej własności małżonków. Potwierdza to fakt, że ustawodawca określił tryb realizacji praw dotyczących rozporządzenia majątkiem prywatyzowanym, który, zgodnie z bezpośrednią instrukcją, regulowany jest ustawodawstwem cywilnym (art. 12 Ustawy o prywatyzacji Państwowego Funduszu Mieszkaniowego).

Analizując treść stwierdzenia, „majątek nabyty przez małżonków w czasie trwania małżeństwa”, używanego w art. 60 k.r., gdzie są przewidziane podstawy nabycia prawa wspólnej własności małżonków, dochodzimy do wniosku, że ustawodaw-

stwo rodzinne nie ujawnia jego treści. Prawnik Oleksandr Dzera całkiem słusznie zauważa, że termin majątek „wypracowany”, „nabyty” wciąż nie ma jednoznacznej wykładni. Taka niejednoznaczność rozumienia tego terminu nie sprzyja skutecznemu stosowaniu przepisów prawnych w praktyce¹⁰.

Naszym zdaniem, wspólność majątkowa małżonków powstaje w czasie trwania małżeństwa wówczas, gdy podejmowane są wspólne wysiłki ze strony obojga małżonków w celu nabycia takiego majątku, nawet jeśli jeden z małżonków nie miał własnego dochodu, na przykład podczas odbywania studiów, prowadzenia gospodarstwa domowego, opieki nad dziećmi, choroby itp. Jednak przez swoje działania skierowane na wspólne życie i tworzenie warunków harmonijnego rozwoju rodziny oraz jej członków uczestniczył w nabyciu majątku, który objęty jest prawem własności wspólnej.

Jak zaznacza Iryna Żylinkowa, prywatyzowane mieszkanie może się stać podmiotem prawa wspólnej własności małżonków tylko pod takim warunkiem, że małżonkowie są obywatelami Ukrainy; mąż i żona stale mieszkali w mieszkaniu, które podlega prywatyzacji lub mają oni prawo do tego mieszkania; oboje wyrazili zgodę na prywatyzację¹¹. To świadczy o tym, zaznacza I. Żylinkowa, że podczas prywatyzacji powstają stosunki prawne „obywatel — państwo Ukraina”, a nie „mąż — żona”¹².

Co się zaś dotyczy działek rolnych nabytych przez obywateli Ukrainy wskutek bezpłatnej prywatyzacji, to zdaniem Plenum Sądu Najwyższego Ukrainy oddzielna działka rolna otrzymana przez obywatela w czasie trwania małżeństwa na własność prywatną w wyniku prywatyzacji jest jego osobistą własnością prywatną, a nie wspólną własnością małżonków, ponieważ chodzi nie o majątek wypracowany przez małżonków w czasie trwania małżeństwa, lecz o otrzymany przez obywatela udział z funduszu ziemi (pkt 18–2 Postanowienia Plenum Sądu Najwyższego Ukrainy o praktyce stosowania przez sądy ustawodawstwa rolnego podczas rozpatrywania spraw cywilnych od 16 kwietnia 2004, Nr 7¹³).

Z prawa do bezpłatnego otrzymania działek rolnych, odpowiednio do art. 116 Kodeksu rolnego Ukrainy, może więc skorzystać zarówno mąż, jak i żona, i sprywatyzować oddzielnie działki rolne.

Ponieważ większość obywateli już zrealizowała swoje prawo do prywatyzacji, to biorąc pod uwagę pkt 5 art. 61 k.r. Ukrainy, powstaje pytanie, od jakiego momentu przepis ten wchodzi w życie. Niestety, ustawodawca tego nie zaznaczył. Ponieważ ustawa nie działa wstecz, co potwierdza art. 58 Konstytucji Ukrainy, w której ustalono, że akty ustawodawstwa cywilnego, podobnie jak inne akty normatywne,

¹⁰ *Simejne prawo Ukrainy*, za red. W. Hopanczuka, Kyjiw 2002, s. 106–107.

¹¹ *Simejnyj kodeks Ukrainy: naukowo-praktycznyj komentar*, za red. J. Żylinkowoi, Charkiw 2008, s. 206.

¹² *Ibidem*, s. 185.

¹³ Postanowienia Plenum Sądu Najwyższego Ukrainy o praktyce stosowania przez sądy ustawodawstwa rolnego podczas rozpatrywania spraw cywilnych z 16.04.2004, Nr 7, „Wisnyk Werhownoho Sudu Ukrainy” 2004, nr 6, s. 22.

działania wstecznego nie mają, oprócz wypadków, kiedy łagodzą one lub znoszą odpowiedzialność cywilną osoby, to domniemujemy, że przepisy ustawy regulują stosunki prawne zaistniałe po jej wejściu w życie. Jednak Ministerstwo Sprawiedliwości Ukrainy w swoim piśmie w sposób nieuzasadniony i prawnie nielogiczny, naszym zdaniem, rozszerzyło zakres działania tego przepisu również na stosunki prawne zaistniałe do czasu jego przyjęcia. W dokumencie podkreśla się, że z uwagi na fakt, iż każda rzecz nabyta w czasie trwania małżeństwa, oprócz rzeczy indywidualnego użytku, jest podmiotem prawa wspólnej własności małżonków oraz ze względu na wyżej wymienione zmiany dotyczące art. 61 k.r., mieszkanie lub działka rolna otrzymana na własność w czasie trwania małżeństwa na nazwisko jednego z małżonków w wyniku prywatyzacji będzie uważana za wspólną własność małżonków. Tak więc notariusz w trakcie poświadczenia umów przeniesienia tytułu własności majątku nabytego przez jednego z małżonków w drodze prywatyzacji obowiązkowo powinien dołączać zgodę drugiego z małżonków na takie przeniesienie tytułu własności, bez względu na datę wejścia w życie Ustawy Ukrainy o wprowadzeniu zmiany do artykułu 61 Kodeksu rodzinnego Ukrainy, dotyczącej prawa wspólnej własności małżonków¹⁴. To oznacza, że praktyka notarialna, która przypisywała prywatyzację mieszkania, działek rolnych do osobistej własności prywatnej żony lub męża przed wprowadzeniem tych zmian, może znaleźć się w trudnej sytuacji. Czynności prawne, których przedmiotem był majątek nabyty drogą prywatyzacji, poświadczone przez notariuszy przed 2011 rokiem, mogą zostać zaskarżone przez jednego z małżonków, którego prawa w ten sposób będą naruszone (np. przeniesienie tytułu własności mieszkania po rozwiązaniu małżeństwa, prywatyzowanego przez jednego z małżonków razem z rodzicami w trakcie trwania małżeństwa).

Realizacja rekomendacji Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy może doprowadzić do konkretnych negatywnych sytuacji niepoddających się interpretacji z pozycji zasad racjonalności i sprawiedliwości, co potwierdza następująca sytuacja.

Obywatel A. w 1990 roku prywatyzował mieszkanie państwowe, które następnie w tym samym roku sprzedał i za otrzymane ze sprzedaży środki kupił samochód osobowy. W 2003 roku obywatel A. zawarł związek małżeński z obywatelką P., która w tym samym roku prywatyzowała swoje mieszkanie państwowe. Odpowiednio do rekomendacji Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy obywatel A. powinien zostać współwłaścicielem mieszkania prywatyzowanego przez jego żonę. W takich okolicznościach obywatel A. okaże się w lepszej sytuacji finansowej, ponieważ on otrzymał środki za prywatyzowane mieszkanie na własność osobistą i jednocześnie nabył prawo wspólnej własności w prywatyzowanym przez żonę mieszkaniu, co świadczy o jego niesprawiedliwym wzbogaceniu się kosztem innej osoby.

Dla obiektywizmu dodajmy, że analogiczne będą skutki, jeśli założymy, że nie ma wyżej wymienionych rekomendacji Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy, a ustawa

¹⁴ Pismo Ministerstwa Sprawiedliwości Ukrainy z 13.05.2001, Nr 4208-0-33-11-31, www.rada.gov.ua.

z 11 stycznia 2011 roku obowiązuje tylko w przypadku stosunków prawnych, które będą powstawały po jej wejściu w życie. Przypuścimy więc, że obywatele A. i P. dokonali wspomnianych działań prywatyzacyjnych, lecz zawarli związek małżeński po wejściu w życie ustawy z 11 stycznia 2011 r. Ponownie jesteśmy zmuszeni konstatować fakt niesprawiedliwego i nierównego traktowania małżonków.

Majątkowa niesprawiedliwość nie zostanie zniesiona również w przypadku, gdy obywatele A. i P. zawrą związek małżeński po wejściu w życie Ustawy z 11 stycznia 2011 roku i zaczną mieszkać w mieszkaniu Państwowego Funduszu Mieszkaniowego; prawo do prywatyzacji powstało po stronie żony przed wejściem w życie ustawy. W maju 2011 roku obywatelka P. sprywatyzowała mieszkanie. Zgodnie z cz. 5 art. 61 k.r. mąż, który nie miał prawa do prywatyzacji mieszkania, nabędzie praw współwłaściciela. Tym razem także zaobserwujemy naruszenie zasady sprawiedliwości. Ponadto naruszenie prawa wspólności majątkowej do takiego majątku przeczy nieco artykułom 57, 60 k.r. Ukrainy, ustalającym określone zasady stosunków własności żony i męża. Według tych artykułów majątek nabyty przez nich przed zawarciem małżeństwa jest osobistą własnością każdego z nich, a nabyty przez małżonków w czasie trwania małżeństwa — ich wspólną własnością. W takiej sytuacji prawo do prywatyzacji mieszkania państwowego zaistniało przed zawarciem małżeństwa, a zatem logicznie byłoby uznać ten majątek za rozdzielną własność żony.

Należy więc zauważyć, że stosowanie nowelizacji cz. 5 art. 61 k.r. w wielu sytuacjach może spowodować negatywne skutki.

Prywatyzacja Państwowego Funduszu Mieszkaniowego, działek rolnych to prawo każdego obywatela Ukrainy ustalone przez ustawę i, naszym zdaniem, pkt 5 dotyczący rozporządzania wspólnością majątkową małżonków na majątek prywatyzowany powinien być wyłączony z art. 61 k.r. i — odpowiednio — wpisany na listę majątku odnoszącego się do osobistej własności prywatnej każdego z małżonków (art. 57 k.r. Ukrainy). Takie zmiany do art. 61 k.r. Ukrainy już są przygotowane i zarejestrowane w Radzie Najwyższej Ukrainy (5.07.2011, Nr 8748) w formie projektu ustawy o wniesieniu zmian do Kodeksu rodzinnego Ukrainy, dotyczących podmiotów prawa osobistej własności prywatnej małżonków¹⁵.

Reasumując rozważania dotyczące praktyki realizacji prawa wspólnej własności małżonków, należy stwierdzić, że przyczyną naruszenia praw i prawnych interesów małżonków nie są błędy, które popełniają notariusze i sądy podczas stosowania przepisów prawa materialnego czy procesowego, lecz brak odpowiedniej polityki legislacyjnej w sferze stosunków rodzinno-prawnych, co widać w braku systemowości i logicznej doskonałości w tworzeniu prawa.

¹⁵ Wolny dostęp na oficjalnym serwerze informacyjnym Rady Najwyższej Ukrainy: www.rada.gov.ua.

Summary

Some problematic questions concerning the disposition of the common property of spouses in Ukraine

The article is dedicated to the problematic questions of the disposition of the common property of spouses. The author sheds light on the peculiarities of the disposition of the common property of spouses in the sphere of credit legal relations. Separate attention is paid to the legislative amendment as to the expansion of common ownership regime on the housing, acquired by one of the spouses while being married by way of state housing fund privatization, and plot of land, acquired by way of free of charge transfer to one of the spouses from the state and communal property funds, including privatization. As a result of scientific research, legislation and judicial practice analysis a number of propositions are introduced to improve the procedure of the disposition of the common property of spouses.